

Małgorzata Bulkowska

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie*

REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE WYKORZYSTANIA FUNDUSZY UNIJNYCH PRZEZ GOSPODARSTWA ROLNE W POLSCE

REGIONAL DIFFERENTIATION IN UTILIZATION OF THE EU FUNDS BY AGRICULTURAL HOLDINGS IN POLAND

Słowa kluczowe: fundusze UE, programy UE, gospodarstwa rolne, zróżnicowanie regionalne, przemiany strukturalne

Key words: EU funds, EU programs, agricultural holdings, regional differentiation, structural change

Synopsis. Celem pracy jest określenie poziomu i struktury wykorzystania funduszy UE przez gospodarstwa rolne w poszczególnych regionach Polski oraz ocena ich wpływu na przemiany strukturalne w rolnictwie. W artykule wykorzystano dane Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz literaturę przedmiotu. Okres objęty badaniem to lata 2004-2011.

Wsparcie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich z programów UE w latach 2004-2013

W pierwszych latach członkostwa (2004-2006) realizowane były w Polsce, uruchomione po wejściu Polski do UE, współfinansowane ze środków UE dwa programy rozwoju wsi i rolnictwa: 1) Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006 (PROW 2004-2006) oraz 2) Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006 (SPOR)¹. Od 2007 r. realizowany jest w Polsce Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW 2007-2013). Łączna kwota środków publicznych, zarówno unijnych, jak i krajowych, przeznaczonych na rozwój wsi i obszarów wiejskich w programach PROW 2004-2006, SPOR oraz PROW 2007-2013 wynosi 22,8 mld euro. Środki programów realizowanych w latach 2004-2006 (ponad 5 mld euro) zostały wykorzystane praktycznie w całości. Program PROW 2007-2013 cieszy się wśród beneficjentów równie dużą popularnością, co pozwala sądzić że również środki tego programu, pomimo iż na dzień 31 stycznia 2011 roku wykorzystane są w 30% [Informacja o stanie...2011], zostaną wykorzystane w całości.

Zarówno PROW 2004-2006, SPOR jak i PROW 2007-2013 mają takie same cele strategiczne, tj.: poprawę konkurencyjności sektora rolnego oraz zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, realizowane przy pomocy różnych instrumentów (działań), które wzajemnie się uzupełniają. Większość działań programu PROW 2007-2013 jest kontynuacją realizowanych w poprzednim okresie programowania, co świadczy o przejrzystości polityki wobec rolnictwa i obszarów wiejskich oraz o konsekwencji w realizacji celów.

Najliczniejszą grupą beneficjentów wszystkich trzech programów są rolnicy. Mają oni do wyboru z jednej strony działania typowo inwestycyjne, zwiększające możliwości produkcyjne gospodarstw i poprawiające organizację produkcji, jak: „Modernizacja gospodarstw rolnych” i „Grupy producentów rolnych”, a z drugiej – działania sprzyjające poprawie środowiska naturalnego i obszarów wiejskich: „Programy rolnośrodowiskowe” i „Zalesianie gruntów rolnych”.

Obecnie, 7 lat od akcesji, kiedy realizacja programów wdrażanych w latach 2004-2006 została zakończona, a realizacja programu PROW 2007-2013 jest zaawansowana, zasadna wydaje się być próba kompleksowej analizy dystrybucji środków finansowych do poszczególnych regionów i oceny ich wpływu na przemiany strukturalne w rolnictwie. W artykule przeanalizowano zróżnicowanie regionalne absorpcji środków pochodzących z 10 działań współfinansowanych z programów UE od 2004 r., tj.:

- 1) „Modernizacja gospodarstw rolnych” (MGR),
- 2) „Grupy producentów rolnych” (GPR),

¹ W pierwszych dwóch latach członkostwa pewien wpływ na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich miał również program SAPARD realizowany w Polsce w okresie poprzedzającym akcesję. Łączny budżet programu to 945,8 mln euro.

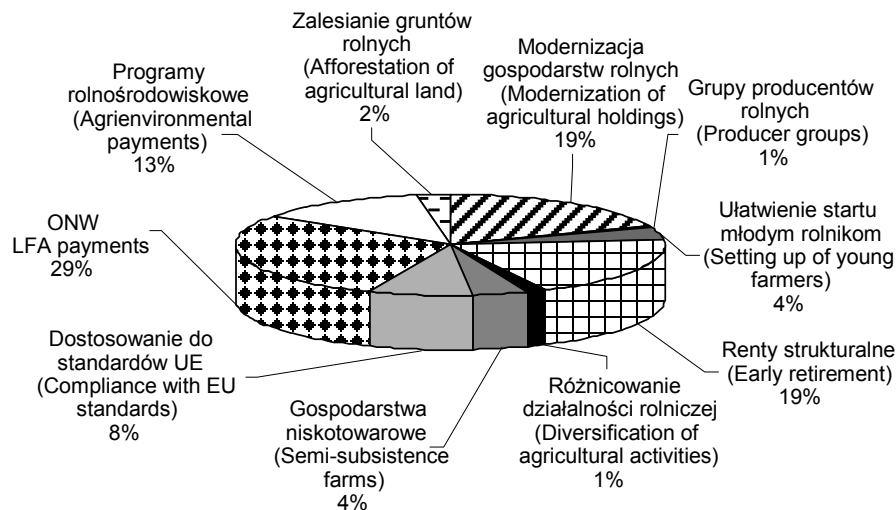
- 3) „Ułatwienie startu młodym rolnikom” (MR),
- 4) „Renty strukturalne” (RS),
- 5) „Różnicowanie działalności rolniczej” (RDR),
- 6) „Wsparcie gospodarstw niskotowarowych” (GN),
- 7) „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” (DSU),
- 8) „Wsparcie gospodarstw położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania” (ONW),
- 9) „Programy rolno środowiskowe” (RSR),
- 10) „Zalesianie gruntów rolnych” (ZAL).

W artykule pominięto dopłaty bezpośrednie, ponieważ jest to instrument powszechny – dopłaty wypłacane do 1 ha otrzymują niemal wszystkie gospodarstwa zajmujące się produkcją rolną w Polsce, wobec tego ich wpływ na zróżnicowanie regionalne jest znikomy. Artykuł przedstawia wstępne wyniki badań. Szczegółowe i bardziej obszerne znajdą się opracowaniu przygotowanym w ramach tematu badawczego IERiGŻ-PIB „Analiza efektów wybranych instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej i Polityki Rozwoju Obszarów Wiejskich”.

Przebieg środków finansowych do rolnictwa w ramach poszczególnych działań programów UE w latach 2004-2011

Od 2004 za pośrednictwem 10 działań współfinansowanych ze środków programów PROW 2004-2006, SPOR oraz PROW 2007-2013 rolnicy otrzymali ponad 30 mld złotych, co stanowi blisko $\frac{3}{4}$ wypłaconych środków². Najwięcej środków finansowych zostało wypłaconych rolnikom za pośrednictwem działania ONW – 29%. Na kolejnych miejscach, pod względem wysokości wypłaconych środków znajdują się dwa działania: „Modernizacja gospodarstw rolnych” oraz „Renty strukturalne” – 19%, a następnie Programy rolnośrodowiskowe – 13% (rys. 1).

Najbardziej powszechnym działaniem spośród wymienionych jest wsparcie gospodarstw położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Co roku dopłaty z tego tytułu otrzymuje ponad 700 tys. gospodarstw, czyli blisko połowa gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha UR. Drugim pod względem beneficjentów działaniem jest „Wsparcie gospodarstw niskotowarowych”.

Rysunek 1. Struktura wypłaconych środków finansowych w ramach poszczególnych działań skierowanych do rolników z programów: PROW 2004-2006, SPOR oraz PROW 2007-2013

Figure 1. Structure of funds paid to the farmers under the measures of the programs: RDP 2004-2006, SOPA and RDP 2007-2013

Źródło/Source: Wdrażane programy... 2011

² W opracowaniu kwotę wypłaconych środków rozumie się jako sumę środków finansowych wypłaconych od 2004 roku w ramach 3 programów PROW 2004-2006, SPOR oraz PROW 2007-2013 (stan na 31 stycznia 2011 roku). Z kolei liczbę złożonych wniosków należy rozumieć jako sumę liczby beneficjentów poszczególnych działań w przypadku programów PROW 2004-2006, SPOR oraz liczbę zawartych umów o współfinansowanie PROW 2007-2013.

działania, pomimo iż było wdrażane tylko w latach 2004-2006, skorzystało około 160 tys. gospodarstw, co stanowi ponad 50% liczby gospodarstw uprawnionych (były to gospodarstwa o wielkości ekonomicznej 2-4 ESU). Kolejnym działaniem cieszącym się dużym zainteresowaniem wśród rolników są „Programy rolnośrodowiskowe”, które wsparły około 120 tys. gospodarstw. Najmniej beneficjentów (ok. 600) miało działanie „Grupy producentów rolnych”. Jednakże w porównaniu z poprzednim okresem, widać znaczący wzrost popularności tego działania wśród rolników – 5-krotnie więcej złożonych wniosków.

Zróżnicowanie regionalne wykorzystanego wsparcia z programów UE przez rolników w Polsce – analiza złożonych wniosków i wypłaconych kwot

Popularność poszczególnych działań była zróżnicowana regionalnie. Najwięcej wniosków rolnicy złożyli w województwie mazowieckim, następnie wielkopolskim i lubelskim³. Również w woj. mazowieckim wypłacono najwyższą kwotę wsparcia ogółem. Kolejnymi województwami pod względem wielkości uzyskanego wsparcia finansowego są: wielkopolskie oraz podlaskie. Najmniejszą liczbą złożonych wniosków oraz najniższą kwotą wsparcia charakteryzowały się woj. opolskie, śląskie oraz lubuskie.

57% złożonych wniosków było wnioskami o wsparcie ze względu na położenie gospodarstw na obszarach ONW. W województwach: lubuskim i śląskim wskaźnik ten był znacznie wyższy i wynosił aż 66%, podczas gdy w opolskim tylko 39%. Drugim co do popularności działaniem było „Wsparcie gospodarstw niskotowarowych” – średnio 12% złożonych wniosków, najczęściej w świętokrzyskim – 25% i lubelskim – 20%, a najmniej w lubuskim oraz zachodniopomorskim – ok. 5%. Trzecim co do popularności działaniem są przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe – 9% złożonych wniosków. Największy udział miało to działanie w województwie zachodniopomorskim – 19% złożonych wniosków oraz opolskim – 16%.

Również w wysokości wypłaconej kwoty w większości województw dominuje ONW – średnio 28% środków finansowych. Wyjątek stanowią dwa województwa: opolskie i świętokrzyskie. W woj. opolskim wyższą kwotę otrzymali rolnicy z działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” – 29%, a w świętokrzyskim największy strumień pieniężny pochodził z działania „Renty strukturalne” – 28%. Województwem wyróżniającym się pod względem struktury otrzymanych środków jest również woj. kujawsko-pomorskie, w którym aż 18% wsparcia pochodziło z działania „Dostosowanie gospodarstw do UE” (przy średniej 9%). Wysoki wskaźnik miało również woj. wielkopolskie – 14%. Następnym wyróżniającym się województwem było lubuskie, charakteryzujące się najmniejszym udziałem środków z „Rent strukturalnych” – 8%, przy średniej 19%, a większym „Przedsięwzięć rolno środowiskowych” – 31%. Jeszcze większy udział „Przedsięwzięć rolnośrodowiskowych” miało woj. zachodniopomorskie – 38%. W woj. świętokrzyskim aż 13% środków pochodziło z działania „Wsparcie gospodarstw niskotowarowych” (średnia dla Polski – 4%).

Jezeli założymy, że działaniami wspierającymi ochronę środowiska oraz zrównoważony rozwój obszarów wiejskich są ONW, „Zalesianie „oraz „Przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe”, to okazuje się, że aż 68% złożonych wniosków dotyczyło tych trzech działań. Największy udział miały one w woj. lubuskim – 82% złożonych wniosków, następnie podkarpackim – 76%, zachodnio-pomorskim – 75%, a najmniej w opolskim – 57% i świętokrzyskim – 60%. Z tych trzech działań do 31 stycznia 2011 roku wypłacono środki finansowe w wysokości stanowiącej 44% łącznej wypłaconej kwoty. Przy tym w woj. lubuskim i zachodniopomorskim stanowiły aż około 67% środków otrzymanych przez rolników, podczas gdy w opolskim – 30%.

Zróżnicowanie regionalne absorpcji środków UE przez gospodarstwa rolne – analiza wskaźnikowa

Do zbadania zróżnicowania regionalnego wykorzystania środków UE przez polskie gospodarstwa rolne wykorzystano trzy wskaźniki:

- odsetek gospodarstw uzyskujących wsparcie ze środków UE,
- kwota wsparcia przypadająca na jedno gospodarstwo powyżej 1 ha użytków rolnych,
- kwota wsparcia przypadająca na 1 ha użytków rolnych.

Z analizy poszczególnych wskaźników wynika, że:

- aż 76% gospodarstw o pow. 1 ha UR i więcej otrzymuje płatności ONW w woj. podlaskim, równie wysoki wskaźnik ma woj. warmińsko-mazurskie – 66%; prawie 18% gospodarstw w woj. kujawsko-pomorskim, a 11% woj. wielkopolskim otrzymało wsparcie ze środków działania „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” (średnio w kraju 4%), 18% gospodarstw w świętokrzyskim otrzymało wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych (średnia 9%), a 17% gospodarstw w pomorskim i 18% w zachodniopomorskim jest beneficjentami w programu rolnośrodowiskowego (średnia 8%),

³ Analizowane liczby beneficjentów poszczególnych działań nie uwzględniają, że jeden rolnik mógł korzystać z kilku działań – stąd suma rzeczywistych beneficjentów jest mniejsza. Wyeliminowano natomiast przypadki, kilkukrotnego uwzględniania danego beneficjenta w przypadku, gdy ze środków jednego działania dopłaty otrzymuje co roku (np. ONW).

- jedno gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 1 ha w Polsce od 2004 r. otrzymało średnio 17,5 tys. zł.: najczęściej w zachodniopomorskim – 41 tys. zł., wielkopolskim – 40 tys. zł. oraz pomorskim i kujawsko-pomorskim – 33 tys. zł., najmniej – w małopolskim, podkarpackim (6 tys.) oraz śląskim (7 tys.),
- przeliczając wartość wypłaconych środków na powierzchnię UR gospodarstw powyżej 1 ha, zróżnicowanie jest znacznie mniejsze; średnio w kraju na 1 ha UR wpłynęło od 2004 r. ok. 2 tys. zł.: od 1,2 tys. zł. w woj. opolskim do 2,7 tys. w woj. podlaskim.

Z porównania trzech wskaźników wynika, że najlepiej wypadają województwa: podlaskie i kujawsko-pomorskie, a następnie warmińsko-mazurskie i wielkopolskie (tab. 1). Najwyższą wartość wskaźnika 1 miało województwo podlaskie, co bezpośrednio wynika z powszechności działania ONW w tym regionie. Dopłaty w tego tytułu otrzymało 76% gospodarstw powyżej 1 ha w tym województwie. W konsekwencji aż 40% środków finansowych, które od 2004 r. otrzymali rolnicy z Podlasia pochodziło z tego działania. Najwyższą wartością wskaźnika 2 charakteryzowało się woj. zachodniopomorskie, głównie dzięki dużej powszechności programów rolnośrodowiskowych w tym regionie – opłaty z tego tytułu otrzymuje 18% gospodarstw w tym regionie (wskaźnik najwyższy w kraju; średnio w Polsce 7%), a łączna kwota wypłaconych dopłat stanowiło 38% całkowitego strumienia pieniężnego, który został skierowany do rolników w zachodniopomorskim. Z kolei najwyższym wskaźnikiem 3 charakteryzowało się woj. podlaskie, co również wynika z powszechności działania ONW w tym regionie. Dopłaty wypłacane było bowiem do 1 ha.

Tabela 1. Województwa o najniższej i najwyższej wartości poszczególnych wskaźników
Table 1. Provinces with the lowest and highest values of individual indicators

Wskaźnik 1/ <i>Indicator 1 "Percentage of households receiving assistance from EU funds"</i>		Wskaźnik 2/ <i>Indicator 2 "The amount of assistance per one agricultural holding"</i>		Wskaźnik 3/ <i>Indicator 3 "The amount of assistance per 1 ha of agricultural land"</i>	
najwyższe wartości/ the highest value	najniższe wartości/ the lowest value	najwyższe wartości/ the highest value	najniższe wartości/ the lowest value	najwyższe wartości/ the highest value	najniższe wartości/ the lowest value
Podlaskie	śląskie	zachodniopomorskie	małopolskie	podlaskie	opolskie
Warmińsko-mazurskie	podkarpackie	warmińsko-mazurskie	podkarpackie	mazowieckie	śląskie
Pomorskie	małopolskie	pomorskie	śląskie	kujawsko-pomorskie	dolnośląskie
Kujawsko-pomorskie	opolskie	kujawsko-pomorskie	świętokrzyskie	świętokrzyskie	podkarpackie
Wielkopolskie	dolnośląskie	podlaskie	lubelskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie

Źródło: opracowanie własne na podstawie ARiMR oraz GUS

Source: own study based on ARMA and CSO

Podsumowanie

Największe znaczenie, z punktu widzenia wysokości wypłaty środków finansowych mają płatności wspierające gospodarowanie na obszarach ONW, szczególnie w takich województwach, jak podlaskie i warmińsko-mazurskie, ale także mazowieckie i lubuskie. W województwach opolskim i kujawsko-pomorskim najczęściej środków finansowych rolnicy otrzymali z działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”. W województwie świętokrzyskim, śląskim i lubelskim najczęściej środków finansowych wpłynęło poprzez działanie „Renty strukturalne”. Wyróżniającym się województwem jest również zachodniopomorskie, gdzie rolnicy najwyższe dofinansowanie otrzymują ze środków „Programów rolnośrodowiskowych”. „Programy rolnośrodowiskowe” mają duże znaczenie także w województwach lubuskim i pomorskim.

Najważniejszymi działaniami z punktu widzenia poprawy konkurencyjności polskiego rolnictwa są: „Modernizacja gospodarstw”, „Grupy producenckie” oraz „Młody Rolnik”. Najlepiej wykorzystali te działania rolnicy z trzech województw: woj. kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego oraz (choć w mniejszym zakresie) podlaskiego. Województwa te w znacznym stopniu wykorzystują możliwości jakie dają programy UE. Rolnicy z tych województw w największym stopniu wykorzystali środki z działania „Dostosowanie do standardów UE”, co umożliwiło im szybkie spełnienie wymogów UE w zakresie dostrobanu zwierząt. Działanie „Modernizacja gospodarstw rolnych”, które w tych województwach cieszy się dużą popularnością jest działaniem inwestycyjnym zwiększającym wielkość ekonomiczną gospodarstwa. Duże znaczenie dla poprawy konkurencyjności ma proces tworzenia grup producenckich, a woj. wielkopolskie i kujawsko-pomorskie są w tej kwestii liderami. Niemalże znaczenie, również z punktu widzenia atrakcyjności pracy w rolnictwie ma program „Młody rolnik”, a z niego relatywnie najczęściej młodych ludzi skorzystało w tych trzech województwach, a dodatkowo w warmińsko-mazurskim. Warto

zwrócić uwagę na woj. podlaskie, które wypada bardzo korzystnie na tle innych województw. W regionie tym bardzo duże znaczenie odgrywają dopłaty bezpośrednie, w tym ONW, które otrzymuje ponad 75% gospodarstw, ponadto 9% gospodarstw bierze udział w „Programach rolnośrodowiskowych”. Nie są to duże kwoty, niemniej jednak rolnicy otrzymują je co roku. Z jednej więc strony rekompensują one rolnikom znacznie gorsze wyniki produkcyjne w porównaniu z takimi województwami jak wielkopolskie i kujawsko-pomorskie, a z drugiej stanowią zachętę do dalszych inwestycji w gospodarstwo.

Następnie w kolejności jest województwo mazowieckie, które z jednej strony jest największym beneficjentem pomocy publicznej i ma II co do wielkości kwotę przypadającą na 1 ha UR. Jednakże głównymi strumieniami wsparcia dla rolników w tym regionie są dopłaty do ONW oraz „Renty strukturalne”. Z kolei stosunkowo mniejsze niż w poprzednio wymienionych województwach jest zainteresowanie takimi działaniami jak „Modernizacja gospodarstw”, „Grupy producentek” czy „Młody Rolnik”.

Obok wyróżniającego się woj. podlaskiego, należy wymienić także woj. opolskie, które ma najniższy wskaźnik wsparcia na 1 ha, co może bezpośrednio wynikać z faktu, iż stosunkowo niewiele gospodarstw korzysta z dopłat do ONW. Relatywnie dużym zainteresowaniem cieszą się tu jednak takie działania jak „Modernizacja gospodarstw”, „Grupy producentów rolnych” a także „Programy rolnośrodowiskowe”. Pod względem liczby grup producentek woj. opolskie znajduje się na 4. miejscu. Wśród grup w tym regionie dominują producenci zbóż i rzepaku. Również woj. dolnośląskie jest w czołówce pod względem liczby grup producentek – tuż za woj. wielkopolskim i kujawsko-pomorskim.

Zachodnie i północne województwa charakteryzuje bardzo wysoki udział programów związanych ze zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich, w tym (oprócz ONW) programów rolnośrodowiskowych, a także (szczególnie na północy) zalesień. Regionami, które w najmniejszym stopniu korzystają z programów UE są z kolei województwa: śląskie, małopolskie, podkarpackie, mimo że charakteryzują się najniższymi wskaźnikami odsetka gospodarstw korzystających ze wsparcia, jak i kwot wsparcia przypadającej zarówno na gospodarstwo jak i na 1 ha UR, to w tych regionach obok ONW dominują „Renty strukturalne”.

Wnioski

Z przeprowadzonej analizy wynika, że z działań modernizacyjnych korzystają głównie gospodarstwa w regionach o najlepiej rozwiniętym rolnictwie. Z reguły są to gospodarstwa duże, dysponujące odpowiednim kapitałem, będące w stanie zrealizować inwestycje ze środków własnych. Świadczy to o tym, że programy skierowane na rozwój wsi i obszarów wiejskich nie prowadzą do niwelowania różnic pomiędzy regionami, ale jeszcze je zwiększają. Duże, rozwojowe gospodarstwa znacznie szybciej i łatwiej dostają kredyt na inwestycje, mają także kapitał na sfinansowanie usług doradczych przy sporządzaniu wniosków. Gospodarstwa mniejsze, słabsze ekonomicznie, korzystają ze środków działań nie wymagających nakładów finansowych – ONW, „Renty strukturalne”, czasem „Młody rolnik”. W najgorszej sytuacji znajdują się gospodarstwa najmniejsze, które nie dysponują odpowiednim kapitałem, zarówno na rozwój działalności rolniczej, jak i pozarolniczej. Nie są one w stanie konkurować z gospodarstwami silniejszymi ekonomicznie. Potrzebne są więc instrumenty, które byłyby skierowane właśnie do tych gospodarstw zarówno w postaci programów (działań) rozwojowych, jak i szkoleniowo-doradczych. Jest to ważne, ponieważ takich gospodarstw jest najwięcej w kraju, a pomoc zwykle trafia do niewielkiej grupy najsilniejszych gospodarstw. Warto zwrócić uwagę, że gospodarstwo które raz skorzystało ze wsparcia, chętniej i efektywniej korzysta też z innych instrumentów, co powoduje iż *de facto* tych beneficjentów jest jeszcze mniej.

Literatura

- Bulkowska M., Chmurzyńska K.** 2007: Wyniki realizacji PROW I SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006, IERiGŻ, Warszawa. Charakterystyka gospodarstw w 2007 r. 2008: GUS, Warszawa.
- Informacja o stanie realizacji Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 według stanu na dzień 31 stycznia 2011 r. 2011: *PROWieści*, luty, MRiRW.
- Ocena *ex-post* Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2006-2004. 2004: MRiRW. [www.minrol.gov.pl].
- Ocena *mid-term* Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. 2010: Warszawa.
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006. 2004: MRiRW. [www.minrol.gov.pl].
- Rowiński J.** (red.). 2009: Wpływ funduszy współfinansowanych ze środków UE na rozwój regionów wiejskich w Polsce (Studia i Materiały). Raport Programu Wieloletniego IERiGŻ-PIB, 156.
- Rowiński J.** (red.). 2010: Wpływ funduszy współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej na rozwój rolnictwa i regionów wiejskich (Raport końcowy). Raport Programu Wieloletniego IERiGŻ-PIB, 178.
- Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” na lata 2004-2006. 2004: MRiRW. [www.minrol.gov.pl].
- Wdrażane programy i działania – dane liczbowe. [www.arimr.gov.pl], 31.01.2011.
- Wigier M.** (red.). 2008: Wspólnotowe zasady ewaluacji oraz ocena oddziaływania programów rolnych w okresie 2004-2008. Raport Programu Wieloletniego IERiGŻ-PIB, 105. [www.minrol.gov.pl], 2011.

Summary

This article aims to determine the level and structure of the EU funds received by Polish farms in different regions and assess their impact on structural change in agriculture. The most popular among beneficiaries are LFA payments. The importance of individual measures is regionally differentiated. Modernization measures are mainly used by farms in the regions with the most developed agriculture. Less developed regions carry out programs aimed at sustainable development of rural areas, that do not require their own funds. Programs aimed at rural development do not lead to bridge the development gaps between regions, but even increase them.

Adres do korespondencji:

mgr Małgorzata Bulkowska
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie
ul. Świętokrzyska 20
00-002 Warszawa
tel. (22) 505 44 03
e-mail: bulkowska@ierigz.waw.pl